

O CTITORIE DE SUFLET - BISERICA SFÂNTA SOFIA DIN FLOREASCA*

Dan FALCAN

Pe malul de răsărit al lacului Floreasca se înalță, nu departe de fosta fabrică Ford, încadrată de locuințe tipice de mahala bucureșteană dar și de noile imobile ale îmbogățiților de după Revoluție, o mică bijuterie arhitectonică ecleziastică: biserica Sfânta Sofia.

Este un monument reprezentativ pentru un anumit gen de lăcașuri de cult propriu acestei epoci, respectiv cea brâncovenească. Restaurată ulterior la cumpăna deceniilor trei și patru ale veacului trecut de către arhitectul Paul Smărandescu și refăcută din nou în ultimii douăzeci de ani prin grija și osârdia preotului paroh Eugen Boboescu, un adevărat părinte al oamenilor și locurilor pe care le păstorește. Ctitoria pare a renaște de fiecare dată din bunăvoința grației divine și din credința oamenilor.

Povestea bisericii este veche și ca atare plină de necunoscute. Vitregiile vremilor uneori, nepăsarea oamenilor alteori, au făcut ca acest lăcaș să nu aibă o soartă liniară, cunoscută și deci ușor de povestit. Să încercăm a descâlci puțin istoria locurilor și a oamenilor, a ctitorilor, a celor ce au fost și a celor ce astăzi grijesc de bunăstarea sufletească și materială a enoriașilor și a lăcașului.

Bucureștii ca oraș își are originea la sfârșitul veacului al XIV-lea în zona Curții Vechi Domnești, acolo unde exista în acea perioadă o fortificație în suprafață de 160 m², menită să străjuiască cele două drumuri comerciale care se întretaiau aici. Primul care lega Bizanțul și peninsula Balcanică de Marea Baltică trecând prin Țara Românească și

* Se cuvin aduse cele mai alese mulțumiri doamnei Sanda Tătărăscu-Negropontes și domnilor Eugen și Valentin Boboescu, fără de ale căror sfaturi și informații, acest studiu nu ar fi existat.

Transilvania, cel de al doilea care unea Bălțile Brăilei, mari producătoare de pește, de mănăstirile cărora le erau închinat din Oltenia: Strehaia, Cozia, Tismana, etc. Treptat-treptat în jurul Curții, centru politic și administrativ, atestat ca reședință domnească la 1465 se coagulează orașul comercial și economic păstrat în memoria noastră de numele unor ulițe, ulterior străzi precum: Șelari, Blănari, Gabroveni, Lipscani, etc.

Bucureștii s-au dezvoltat lent, mai cu seamă spre nord- zona lacurilor- înglobând în devenirea lor, comunitățile rurale pe care le atingeau: Pantelimon, Fundeni, Colentina, Floreasca, sunt doar câteva dintre satele a căror amintire ne-a rămas imortalizată în denumirile actualelor cartiere ale capitalei.

Zona Floreasca pare a fi fost locuită cel puțin în ultima mie de ani, mărturie stând descoperirile făcute chiar în perimetrul lăcașului de care ne ocupăm. Aici s-au găsit monede bizantine provenind de la împărații Alexios I (1081-1118) și Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143).

De altfel, apropierea râului Colentina și a lacurilor Floreasca și Tei creau premisele unei locuiri permanente, atestate documentar cel puțin din veacul al XVI-lea. Atunci apare menționată moșia „Florești de pe Colentina” ca aparținând lui Radu Captariu postelnicul și fiilor săi Nedelco și Stroe. În timpul lui Mihai Viteazul (1593-1601), vornicul Cernica, ctitorul mănăstirii ce-i portă numele, cumpără de la Nedelco și Stroe, moșia Florești de pe Colentina cu suma de 30.000 de aspri, preț bun pentru acele vremuri și care atestă valoarea pământului achiziționat.

Soarta ulterioară a moșiei poate fi doar presupusă. Se pare că o parte a fost și a rămas închinată mănăstirii Cernica în timp ce o altă parte a fost vândută în 1667 de nepotul vornicului Cernica lui Șerban Cantacuzino, viitorul domn al Țării Românești (1678 – 1688). Este posibil ca în zonă să fi avut stăpâniri și Ancuța Cantacuzino, sora mai vârstnică a lui Șerban sau eventual să fi primit ca zestre moșia achiziționată de fratele ei cu ocazia căsătoriei cu vistiernicului Stoian Florescu.

De aici încolo lucrurile par să se limpezească în privința proprietarilor moșiei, rămânând însă neclare în ceea ce-i privește pe adevărații ctitori ai bisericii Floreasca. Mai probabilă pare ipoteza că este vorba de ridicarea unui edificiu religios la începutul veacului al XVIII-lea, refăcut ulterior spre sfârșitul aceluiași secol.

Dar să vedem cine și când ar fi putut purcede la înălțarea sfântului lăcaș?

Fiul Ancuței Cantacuzino, Istratie Florescu se căsătorește cu Voichița Poenaru, în urma mariajului rezultând o singură fiică, botezată tot Ancuța și măritată la rândul ei în 1717 cu Antonache Kalliarhi – Florescu. Antonache, mare ban al Craiovei la 1742 și mort în 1748 preia de fapt numele soției sale, fiind pomenit în documente mai cu seamă ca Antonache Florescu, urmașii săi în linie masculină păstrând numele românesc și renunțând la cel grecesc.

De la Antonache, moșia Floreasca trece la fiul său Costache, atestat ca mare paharnic, mare comis și mare clucer între anii 1739 – 1763, probabil decedat cel târziu în 1765. Următorul proprietar al moșiei va fi marele vornic Ioniță Florescu (1740 – 1801), fiul lui Costache, căsătorit cu Anica Ghica, stinsă din viață undeva în preajma revoluției de la 1848, aproape centenară.

Acestei Anica Florescu dacă nu cumva Voichiței Poenaru, căsătorită Florescu, deci în orice caz unui personaj feminin îi datorează satul și, ulterior cartierul bucureștean numele de Floreasca.

Este cert că după 1850, marea moșie a „Grădiștii Floreștilor” ce se întindea odinioară până la Grădina Icoanei se destramă prin parcelări și vânzări succesive. Partea de teren care face obiectul studiului nostru și care astăzi este delimitată de străzile Rachmaninov, Ceaikovski și Calea Floreasca a intrat în posesia familiei Negropontes.

Aici a construit Georges Negropontes un hipodrom pe care ulterior l-a demolat în anii '30 pe măsură ce orașul se dezvoltă spre nord. Terenul a fost parcelat și vândut cetățenilor bucureșteni, continuându-se în mod firesc procesul de lotizare și vânzare ce avusese loc după primul război mondial pe suprafața mărginită de șoseaua Ștefan cel Mare, strada Barbu Văcărescu și Calea Floreasca, mai simplu spus, între velodromul Dinamo și hipodromul Floreasca.

O parte a terenurilor Georges Negropontes a păstrat-o pentru el și familia sa, construind în 1940 o vilă devenită ulterior după acapararea puterii de către comuniști Casa Sindicatelor.

Doamna Sanda Tătărescu – Negropontes își amintește perfect că socrul domniei sale a înălțat această casă în pofida sfaturilor unor prieteni care-l avertizau asupra riscurilor la care se expunea dată fiind situația incertă ce se profila după terminarea războiului.

Din nefericire istoria le-a dat dreptate într-un mod de-a dreptul tragic. Familia Negropontes care contribuise atât de mult la refacerea bisericii în anii 1926-1936 va fi greu lovită de furia comunistă. Georges Negropontes moare în 1945, un an mai târziu încetând din viață și cumnata sa Theresa Scanavy. Soția lui Georges, Chariclea, născută Scanavy îi va supraviețui până în 1981, fiind îngropată alături de soțul și sora ei în curtea bisericii Sfânta Sofia, ce a devenit astfel un fel de necropolă a familiei Negropontes.

Dintre cei patru copii ai lui Georges și ai Charicleii: Ulysse, soțul Sandei Tătărescu (fiica primului ministru liberal Gheorghe Tătărescu), Sofia-Theriza, John (Vania) căsătorit cu Ioana Boxhall (fiica prințesei Stirbey și a inginerului englez Boxhall, deci nepoata lui Barbu Stirbey și a soției sale Nadia) și Teddy, soarta cea mai dramatică i-a fost rezervată ultimului. Arestat fără nici o vină în 1947, Teddy Negropontes va supraviețui condițiilor îngrozitoare din lagărele sovietice fiind eliberat de abia în 1955. Va rămâne însă marcat tot restul vieții de experiențele traumatizante prin care trecuse. Doamna Sanda Tătărescu-Negropontes, cea care unea două nume care făcuseră istorie în România va fi arestată și închisă. Fetița cu părul bălai care-și petrecuse copilăria alături de viitoarea regină a Angliei, Elisabeta a II-a, va fi aruncată într-o celulă cu deținute de drept comun, dintre care una își omorâse mama și-i mâncase la propriu ficiții, iar alta își ucisese cu sânge rece propriul copil.

Exproțiați, naționalizați, alungați din case, cei rămași în țară din familia Negropontes vor cunoaște toate binefacerile raiului comunist: închisoarea, persecuțiile, marginalizarea. După Revoluție locul acestora va fi luat de reaua credință și indiferența celor care ar fi trebuit să facă dreptate sau măcar să aplice pur și simplu legea. Nici

astăzi, la 14 ani de la evenimentele din decembrie 1989, D-na Tătărescu nu a reintrat în posesia casei și a grădinii pe care socrul domniei sale le-a ridicat în 1940.

Revenind la situația proprietății Negropontes trebuie amintit faptul că Georges, mare iubitor de cai, a rezervat o parte a terenului pentru nou înființată SNIC (Societatea Națională pentru Îmbunătățirea rasei Cailor), instituție care s-a ocupat de creșterea cailor de trap, ulterior și de galop.

Este interesant de remarcat că o serie de străzi din zonă păstrează amintirea fostei proprietăți și a foștilor proprietari: Grădiștea Floreștilor, Banul Antonache, Radu Captariu, Băneasa Ancuța, etc. În această ordine de idei considerăm un minim act de reparație morală acordarea numelui lui Georges Negropontes uneia dintre străzile cartierului Floreasca, eventual chiar aceleia care mărginește în partea de miazăzi terenul pe care se află Biserica Floreasca și casa parohială, ambele ridicate prin grija lui Georges. De altfel nu întâmplător lăcașul de care ne ocupăm poartă hramul Sfintei Sofia, aceasta fiind numele mamei lui Georges Negropontes, președintele Consiliului de Administrație al Societății SNIC cu sediul în Calea Floreasca (fostă căpitan aviator Romeo Popescu), nr. 128.

Dacă am zăbovit mai mult asupra personalității lui Georges Negropontes și a poveștii familiei sale am făcut-o deoarece inițiativei sale îi datorăm nu numai restaurarea bisericii Floreasca, dar legat de acest eveniment și începutul unor cercetări mai serioase privind originea și stilul respectivului lăcaș de cult.

Însărcinat cu restaurarea edificiului aflat într-o avansată stare de ruină, este arhitectul Paul Smărăndescu, cel care îndeplinise și funcția de arhitect-diriginte al hipodromului Floreasca, deci se bucura de încrederea și aprecierea comanditarului, cunoscând în plus și foarte bine zona. Prin strădania lui Georges Negropontes, președintele Consiliului de Administrație și a d-lui Caramiciu de la SNIC, s-au strâns banii necesari operațiunilor de restaurare, o mare parte din suma totală de peste un milion de lei fiind donată de către doamna Elena Grigorescu, sora lui Georges și văduva generalului Eremia Grigorescu, eroul din primul război mondial.

Dar iată cum se înfățișa privitorului biserica Floreasca în 1926, înainte de restaurare: „Zeci de ani de-a rândul, pe un maidan plin de bălării crescute în voia lor ajungând în lunile de toamnă mai înalte decât omul, cu uluci rupte și putrede rărite de către mahalagii pentru trebuințele gospodăriilor lor, trecătorul străin mahalalei, căutându-și drumul spre iazurile dela nordul Bucureștilor, putea afla îngropată în ierburi de toate soiurile, o ruină de veche bisericuță cu ziduri puțin ridicate deasupra bălăriilor, acoperită de altfel cu alte ierburi crescute pe muchiile lor, căci de acoperiș nici pomeneală. O turlă răsărită deasupra zidurilor, ridicând spre cer niște arcade care aminteau de departe cu cele așa de caracteristice zisului brâncovenesc. Și turla deasupra fără acoperiș”¹.

Cu hărnicia și competența binecunoscută, Paul Smărăndescu se apucă de treabă solicitând și obținând autorizația de restaurare de la Comisia Monumentelor Istorice, al cărei președinte era Nicolae Iorga. Smărăndescu păstrează tot ceea ce se poate repara

¹ George D. Florescu, “Despre moșia Floreasca Colentina și biserica ei” în Gazeta Municipală nr. 328 anul VII, 26 iunie 1938, pag.1

și completa, încercând să respecte stilul original al lăcașului. Acoperă însă pronaosul cu o calotă turtită pe arcuri în consolă. Naosul rămâne despărțit de pronaos printr-o arcadă largă, trilobată, pe două coloane de cărămidă angajate; această arcadă înlocuiește dispoziția obișnuită, cu trei arcuri, care nu s-a putut realiza aici din cauza îngustimii planului. Arhitectul mai păstrează și chenarul din piatră, sculptat în stil brâncovenesc, al ușii de la intrare, precum și vechea pictură restaurată în parte de către pictorul Ionel Ioanid.

De altfel personajele zugrăvite de-a dreapta și de-a stânga ușii de la intrare ne pot oferi, desigur cu aproximație, date interesante despre ctitorii acestui lăcaș.

În dreapta sunt reprezentați un boier împreună cu soția lui, având la mijloc un copil. Este posibil să fie vorba de Istrate și Voichița Florescu, în acest caz copilul fiind Anuța, unica lor fiică și viitoarea soție a lui Antonache Kalliarhi-Florescu. Dacă odrasla zugrăvită între cele două personaje boierești este un băiat, atunci probabil să fie vorba de Antonache Florescu însuși și soția sa Anuța împreună cu fiul lor Costache.

Personajele din stânga par mai ușor de recunoscut, ele reprezentându-i aproape sigur pe marele vornic Ioniță Florescu (1740-1801) și soția sa Anica, născută Ghica (1750-1848).

Aceste patru portrete ale celor maturi ni-i arată pe ctitorii inițiali ai acestui edificiu bisericesc ridicat probabil într-o primă fază în primele decenii ale secolului al XVIII-lea și refăcut înspre sfârșitul aceluiași secol.

Revenind la restaurarea începută în iunie 1927 de către arhitectul Paul Smăărăndescu, acesta nemaigăsind nici un element de lemnărie sau feronerie execută ușa principală de la intrare din stejar, precum și ferestrele de fier ale bisericii și turlei. Tot el realizează streșina, șarpanta și învelitoarea încercând să păstreze stilul construcțiilor similare din epoca brâncovenească. Nu reușește însă să termine iconostasul de zid decât în parte, din cauza lipsei de fonduri.

Biserica astfel restaurată va primi în 1935 hramul Sfintei Sofia, revenind la viață și alinând prin prezența ei și a preoților care au păstorit-o, neliniștile și grijile enoriașilor din parohia Floreasca.

În 1938 bisericii i se adaugă zidul înconjurător și clopotnița.

Vitregiile vremurilor nu puteau să nu afecteze și lăcașul Sfânta Sofia astfel încât patruzeci de ani mai târziu, respectiv în 1976, la venirea ca preot-paroh a domnului Eugen Boboescu, starea bisericii necesita din nou urgența unor măsuri de restaurare.

Confruntat cu lipsa de interes a autorităților - doar 7.000 de lei se aflau în fondul bisericii în 1977 - Eugen Boboescu se apucă imediat de treabă reușind încă din primul an să demareze proiectul ce viza scoaterea igrasiei și pregătirea pentru restaurarea picturii.

În 1981 fără nici un fel de autorizație, pe risc propriu, părintele Boboescu realizează operațiunea de subzidire, respectiv de hidroizolație a lăcașului. Cinci ani mai târziu, în 1986, se obține autorizația de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste în vederea restaurării picturii. Această migăloasă și dificilă operațiune este întreprinsă între anii 1986-1993 de către doamna Ceicu Raluca. Se realizează și o nouă catapeteasmă din

stucatură în locul aceleia vechi din zid, proiectarea aparținându-i lui Dan Broscăuțeanu iar execuția domnului Doru Grozavu din Constanța.

Toate aceste îmbunătățiri au fost efectuate aproape exclusiv grație eforturilor părintelui Boboescu și a fiului său, deasemenea preot, -Valentin Boboescu, ajutați de credința și mărinimia enoriașilor.

Astăzi lăcașul ni se înfățișează ca o mică bijuterie arhitectonică, edificată în stil brâncovenesc, armonios proporționată în exterior și cald primitoare în interior. Legătura cu Dumnezeu se realizează ușor și datorită intimului confort spiritual pe care îl oferă biserica. Înăuntru, înconjurat de icoane și odore sfinte, ascultând predicile însuflețite ale părintelui, simți instinctiv că ești mai aproape de Dumnezeu.

Am considerat întotdeauna biserica Sfânta Sofia o ctitorie de suflet deoarece în cele trei veacuri care s-au scurs de la ridicarea ei, grația divină și credința unor oameni, fie că s-au numit Florescu, Negropontes sau Boboescu, au făcut ca lăcașul să reînvie mereu, spre bucuria și îndestularea sufletească a celor care vin să se roage și să-și găsească liniștea aici.

Summary

A Heart and Hand Foundation – the St. Sofia Church, in Floreasca

On the Eastern shore of the Floreasca lake, not far from the former „Ford” factory, among typical Bucharestan outskirts houses but also amidst the new architectural achievements of these who grew rich after the 1989 Revolution, one can see a real jewel of the ecclesiastic Orthodox architecture – the St. Sofia Church, a monument representative of the Brâncoveanu epoch. The history of the dwelling is full of shades and light, and is blend with the history of the city of Bucharest itself.